

Beknopte inhoud van de lezingen

8^e Landschapsdag van het Kon. LGOG 28 augustus 2026;
locatie D'n Haammaecker, Hoogstraat 2 6086 BH te Neer

Aardkundige waarden en aardwerken in het Limburgse landschap

LEZINGEN:

Aardkundige waarden, meer dan de vormen in het landschap

Door Louis Reutelingsperger (gemeente Venlo)

Een goed dekkend verzamelbegrip voor aardkundige verschijnselen is er nog niet. Bij aardkundige waardevolle gebieden, - objecten of monumenten gaat het niet alleen over de landschapsvormen, de geologische lagen of -verschijnselen. De aardkundige waarden worden namelijk gevormd door een complex samenspel tussen geologie, bodem, waterhuishouding, klimaat, vegetatie, fauna en ja, ook de mens. Daaroverheen zit de factor tijd waarmee de aardkundige geschiedenis van een plek tot stand komt. Aanvankelijk heeft de mens zich daarin geschikt waardoor er een landschappelijke logica van cultuurhistorische patronen ontstond. Graafmachines worden op grote schaal ingezet voor delfstofwinning, aanleg van wegen en woonwijken, waterveiligheid en tegenwoordig ook voor natuurontwikkeling. De duiding van aardkundige waarden vormt een groot deel van het unieke verhaal van de regio en de plek. Vanuit verschillende perspectieven is belangrijk om bij ingrepen in het landschap het verhaal goed te kennen en leesbaar te houden. Aan de hand van voorbeelden van de Maasduinen wordt bovenstaande geïllustreerd.

Verscholen in het bos: een omwalde kaap op de Slingerberg bij Geulle,

door Jan van Doesburg (RCE)

Op de Slingerberg in Geulle ligt, verscholen in het bos een 2.5 m hoge wal en 1.5 m diepe gracht, die een kaap aan de landzijde begrenst. De omwalling is enige jaren geleden opgemerkt op het Actueel Hoogtebestand Nederland. Deze waarneming was aanleiding voor de RCE om hier onderzoek te doen. Op grond van een ¹⁴C-datering van verkoold graan uit het oud-oppervlak onder de wal kan worden gesteld dat de wal is aangelegd in de late bronstijd. In de midden- en late ijzertijd is het terrein, getuige het vondstmateriaal, intensief gebruikt. Later is het aardwerk aangepast, waarbij de opgevolde gracht gedeeltelijk is uitgegraven en de deels uitgezakte wal is hersteld. Op basis van ¹⁴C- en OSL-dateringen van monsters uit de grachtvulling blijkt dat dit in de late vroege middeleeuwen-gebeurd. Het laat-prehistorische

volle middeleeuwen is
aardwerk in Geulle is voor

Nederlandse begrippen uniek. Voor parallellen moet vooral worden gekeken naar België en Frankrijk.

KONINKLIJK
LGOG

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Aardkundige waarden en aardwerken als onderdeel van duurzaam natuurbeheer

Door Bibi van de Klundert (Staatsbosbeheer)

Maatregelen in natuurgebieden – denk aan het Programma Natuur, de bossenstrategie, brandpreventie of regulier beheer – kunnen grote consequenties hebben voor de aardkundige, landschappelijke, cultuurhistorische en archeologische waarden in een gebied. Om deze impact vooraf goed in te schatten en mee te wegen in de besluitvorming, is een zogeheten ‘Cultuurhistorische check’ onmisbaar. In de Limburgse natuurgebieden liggen immers talrijke unieke aardkundige en archeologische waarden die het koesteren waard zijn. Bibi van de Klundert neemt u aan de hand van praktijkvoorbeelden en de cursus ‘*geheimen van de ondergrond*’ mee in het werkprotocol cultureel erfgoed voor natuurbeheer. Een methodiek die verder gaat dan de huidige wet- en regelgeving.

Mysterieuze monumenten in een grensoverschrijdend ritueel landschap,

Door Julian Prickel (bureau RAAP)

Light-detection-and-ranging, beter bekend als LiDAR, is een relatief jonge en spraakmakende onderzoekstechniek die belangrijke kansen biedt voor het behoud van landschappelijke waarden en erfgoedobjecten. Tal van voorbeelden hebben in het nieuws de revue gepasseerd: verborgen steden in het Amazonewoud, de ligging van steden langs de befaamde Zijderoute en prehistorische *Erdwerken*. Tijdens deze presentatie worden enkele tot nu toe onbekende monumenten besproken die met behulp van LiDAR zijn opgespoord in de buurt van de Limburgs-Duitse grens. Naast het gebruik van beeldmateriaal is ook verkennend booronderzoek uitgevoerd. De gegevens wijzen op een hoogstwaarschijnlijk prehistorische datering voor het fenomeen dat het best beschreven kan worden als een ritueel landschap. Tot op heden zijn nog geen parallellen gevonden en lijkt het te gaan om een uniek archeologisch-landschappelijk verschijnsel. Het onderzoek laat ook zien hoe met behulp van *remote sensing* technieken verborgen sporen in het landschap aan het licht gebracht kunnen worden en een belangrijke rol kan spelen in het behoud van erfgoed.

Inleiding wandelexcursies rondom Neer

Door Har Kuijpers (LGOG)

Kenmerkend voor de aardkundige waarden van Neer is de ligging in de Maasvallei met haar Maasterrassen, waarbij het landschap naar de Maas toe telkens een ‘traprede’ daalt. De Maasterrassen zijn ontstaan doordat de Maas zich in fasen insneed in het landschap. Bijzonder bij Neer is de kruising van de Maasvallei met de breukzone van de Peelrandbreuk, bekend van de aardbeving van Roermond in 1992. Deze breukzone verdeelt de Maasvallei in twee verschillende blokken. Aan de zuidzijde van Neer is dit de relatief snel dalende Roerdalslenk met brede Maasterrassen en een meanderende Maas. Aan de noordzijde van Neer is dit het meer stabiele Peelblok met smalle Maasterrassen en een rechte Maas. Het overgangsdorp Neer heeft hierdoor een ingewikkeld reliëf met een aantal bijzondere beekjes.

De aardwerken van Neer hangen grotendeels samen met de vroegere grens tussen het Graafschap Horn en het Overkwartier van Gelder. Nog in de Middeleeuwen laten de heren van Horn een diepteverdediging aanleggen met drie opeenvolgende landwerken en krijgt Neer een dorpsomwalling. Van deze verdedigingswerken zijn

KONINKLIJK
LGOG

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

overigens de meeste sporen verdwenen. Tijdens en net na de Tachtigjarige Oorlog leggen zowel de bewoners van Neer als de kloosterlingen van Keizerbos vluchtschansen aan om zich te kunnen verschuilen voor plunderende legertroepen.

Tijdens de wandelexcursies gaat u zelf op stap langs enkele aardkundige waarden en aardwerken in de directe nabijheid van het dorp Neer. Denk hierbij, gezien het terrein, aan stevige schoenen en bedekte benen (deels over veegpaden waterschap met mogelijk hogere begroeiing).

Landelijke kaart en afwegingskader voor aardkundige waarden

Door Harm Jan Pierik (RCE)

Aardkundige waarden liggen letterlijk aan de basis van de natuur en het landschap. Terrasranden, duinreliëf, waterbronnen, krekens en stroomruggen dragen sterk bij aan de identiteit van het landschap. Menselijk landgebruik en natuur hebben zich langs deze elementen geordend. Deze elementen hebben een sterke belevingswaarde, maar ze dragen, bij slimme inzet, ook bij aan gebiedsopgaven, zoals waterberging en natuurwaarde. Om dit effectief te kunnen doen is een breder bewustzijn nodig van aardkundige waarden als schakel tussen landschap, natuur en water en bodem sturend.

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed publiceert dit najaar een nieuwe Nationale Kenniskaart Aardkundig Erfgoed met een reeks gebiedsbeschrijvingen van aardkundig waardevolle gebieden. Daarnaast is door RAAP een afwegingskader voor beleidsambtenaren en gebiedsbeheerders opgesteld over de omgang met aardkundige waarden bij ingrepen. Tijdens deze presentatie geeft Harm Jan alvast een preview van deze kennisproducten, die in nauw overleg met de provincies zijn opgesteld. Het uiteindelijke doel van deze producten is om aardkundig erfgoed vaker centraal te stellen bij gebiedsopgaven en landschapsbeheer.

Aardkundige waarden: de basis van de gebiedsbiografie Limburg

Door Reinier Ellenkamp (bureau RAAP)

De voorbije twee jaar heeft RAAP samen met HeusschenCopier gewerkt aan de gebiedsbiografie Limburg. Dat was best een uitdaging, want de provincie is divers in tijd en ruimte en er valt veel over te vertellen op allerlei schaalniveaus (van millimeter grote vuurstenenartefacten tot kilometers grote Maasduinen). Bovendien moest het geen standaard naslagwerk worden, maar een instrument om de toekomst van Limburg mee vorm te geven. Het was daarom een continue zoektocht naar de balans tussen detail en grote patronen. De aardkunde gaf daarbij cruciale houvast. Zij is consistent, ordent de ondergrond en geeft daarmee voor een belangrijk deel vorm aan het karakter van de verschillende deelgebieden die Limburg rijk is. Altijd heeft *Moeder Maas* een rol gehad in de totstandkoming van de aardkundige context. De titel van de biografie, waarin de verschillende gezichten van Limburg aan de hand van 11 deelgebieden worden toegelicht, is daarom niet voor niets 'De Kinderen van Moeder Maas'. In de presentatie wordt ingegaan op de totstandkoming van de biografie en worden enkele aansprekende voorbeelden aangehaald die het belang van de aardkunde duiden: een miljoenen jaren oud substraat als basis voor een robuuste toekomst.

Gebiedsbiografie Limburg en het belang van aardkundige waarden vanuit provinciaal perspectief

Door Paul Schokker (provincie Limburg)

In deze presentatie gaan we in op hoe aardkundige waarden worden meegenomen in belangenafwegingen binnen de toepassing van de provinciale omgevingsvisie. We geven een inkijkje in dit proces en belichten hoe de gebiedsbiografie Limburg ons kan helpen in die belangenafweging. In iets andere bewoording; hoe gaat de gebiedsbiografie Limburg ons helpen in onze wettelijke provinciale taak ten aanzien van het behoud van erfgoed (waar aardkunde deel van is)? En hoe ondersteunend is deze digitaal verhalende-kaartvorm kaartvorm voor deze taak? Vanwege de recente lancering deze zomer zullen we binnen de provincie nog ervaring moeten opdoen met het gebruik van de gebiedsbiografie Limburg. Dat geldt ook voor andere nieuwe instrumenten binnen de Provinciale omgevingsvisie 2026, ten aanzien van gebiedskenmerken van Limburg. Zoals de gebiedspaspoorten, die landschapstypes in het landelijk gebied duiden. In de presentatie worden de eerste ervaringen van deze instrumenten gedeeld, ook in relatie tot aardkundige waarden. Tenslotte volgt een reflectie op hoe de online verhalende-kaartvorm, beleidsmedewerkers erfgoed kan helpen bij belangenafwegingen én inspiratie kan bieden voor ruimtelijk ontwerp. Dat kan nuttig zijn voor andere organisaties, bijvoorbeeld voor gemeenten die de inzet van een gebiedsbiografie overwegen.

Aardkundige waarden en aardwerken in de gemeentelijke omgevingsvisie; een kwestie van erfgoed of ruimtelijke ordening?

Door Yannick Raczynski-Henk (bureau Kragten)

Kragten adviseert verschillende gemeenten in Limburg en Brabant op het gebied van archeologie en cultuurhistorie. Aardkundige waarden en aardwerken maken niet bij alle gemeenten even vanzelfsprekend deel uit van het betreffende beleid. Wanneer onderzoek naar, of inventarisatie van aardkundige waarden en vormeenheden wordt geïnitieerd, komt deze vraag lang niet altijd uit de erfgoed- of cultuursectie van de gemeente.